

## *Aiškinamasis vertėjo žodis*

Komentuoti Borgesą – bemaž tas pats, kas mėginti sudaryti pasaulio žemėlapi masteliu 1:1. Savaime suprantama, tokia užduotis yra neišsprendžiama, tad daugelio dalykų teko atsisakyti ir pasikliauti paties skaitytojo išprusimu arba sveika nuovoka.

Šios knygos vertėjas, rengdamas išnašas ir komentarus, pirmiausia stengėsi atsižvelgti į lietuviškąją skaitytojų auditoriją, todėl nuodugniai komentavo istorinių, literatūrinių ir mitologinių veikėjų vardus, neaiškias literatūrines užuominas, paslėptas citatas, būtinas geresniam kūrinio supratimui; ypač išsamiai teko aiškinti Argentinos ir apskritai visos Lotynų Amerikos istorines realijas, kurios Borgeso amžininkams ir bendrakalbiams yra savaime suprantamos, tačiau lietuviškai skaitančiam nūdienos žmogui yra visai svetimos. Tas pats pasakytina apie kai kuriuos Borgeso orientalistinio kolorito apsakymus, kuriems suprasti išsamios išnašos yra gyvybiškai būtinos. Retkarčiais teko pakomentuoti ir Borgeso apsakymo herojų vardų semantiką, nurodyti jų literatūrines ištakas ir perdavos tęstinumą. Informacijos dėlei kai kur išnašose pateikta ir viena kita iškalbinga Borgeso biografijos detalė. Visais kitais atvejais komentarų buvo atsisakyta. Borgeso pateiktos citatos (jeigu pavyko jas atpažinti) komentuojamos

tiksliai nurodant šaltinį (autorių, knygą, dalį, skyrių, skirsnį ar paragrafą).

Vertėjo komentarai pateikiami kiekvienos novelės pabaigoje. Jie žymimi skaičiais. Puslapių apačioje žvaigždutėm žymimos paties Borgeso pastabos (prie jų jis dažnai savo nuožiūra priduria „redaktoriaus“ arba „leidėjo pastaba“). Komentarai pateikiami nuoseklia tvarka, t. y. vardai, įvykiai, realijos ir t. t. komentuojami tik pirmąsyk juos paminėjus ir vėliau nėra kartojami.

Rengiant išnašas labai pravertė Evelyn Fishburn ir Psiche Hughes *Dictionary of Borges* (London: Gerald Duckworth & Company, 1989; internetinė versija adresu [www.uiowa.edu/borges/bsol/fishburn.pdf](http://www.uiowa.edu/borges/bsol/fishburn.pdf)), Jorge Luis Borges *Collected Fictions* (London: Penguin, 1998; vertė ir komentarus parašė Andrew Hurley) ir Хорхе Луис Борхес *Собрание сочинений в 4 томах* (Санкт-Петербург: Амфора, 2005). Taip pat naudinga buvo Edwin Williamson *Borges: A Life* (New York and London: Viking Penguin, 2004). Kartu dėkoju Lietuvos rašytojų sąjungos leidyklos redaktoriui Sauliui Repečkai už vertingas pastabas ir kūrybingą bendradarbiavimą.

*Vertėjas Linas Rybelis*

*Vietoj pratarinės*

Émile Michel Cioran

BORGESAS

*Laiškas Fernando Savaterui<sup>1</sup>*

*Paryžius, 1976 m. gruodžio 10 d.*

Mielas drauge,

Lapkritį, lankydamasis Paryžiuje, Jūs paprašėte manęs prisidėti prie tomo, skirto Borgesui pagerbti, parengimo. Mano pirmasis atsakymas buvo neigiamas; antrasis... taip pat. Kuriam galui jį viešai sveikinti, jei patys universitetai tą daro? Jį ištiko nelaimė tapti *pripažintam*. Jis nusipelnė daugiau. Jis nusipelnė likti nežinomybėje, nesuvokiamybėje, neišreiškiamas ir nepopuliarus kaip atspalvis<sup>2</sup>. Štai ten jis jautėsi kaip žuvis vandeny. Pripažinimas yra blogiausia iš bausmių – rašytojui apskritai, o ypač tokiam rašytojui. Vos tik visi pradeda jį cituoti, tu jau negali to daryti, mat kitaip tau kyla įspūdis, jog paprasčiausiai įsilieji į jo „garbintojų“, jo priešų gretas. Visi bet kokia kaina norintys suteikti jam tai, kas priklauso, tik paspartina jo žlugimą. Čia aš sustoju, nes jei tokiu stiliumi tęsiu toliau, galiausiai imsiu jo gailėtis. O aš bemaž neabejoju, kad tą ir jis pats gali padaryti.

Regis, jau esu Jums sakęs, jog mane jis domina kaip nykstančio žmonijos tipo atstovas, įkūnijantis namisėdos be intelektualios *tėvynės*, sėslaus nuotykių ieškotojo, laisvai nardančio po civilizacijas ir literatūras, nuostabios ir pasmerkto pabaisos paradoksą. Kaip giminingą pavyzdį Europoje galima prisiminti Rilke's draugą, Rudolfą Kassnerį<sup>3</sup> – jis šio amžiaus pradžioje išleido neprilygstamą knygą apie anglų poeziją (ją perskaitęs per praeitą karą, pradėjau mokytis anglų kalbos...) ir nepaprastai įžvalgiai kalbėjo apie Sterne'ą, Gogolį, Kierkegaard'ą, kaip ir apie Magribą ar apie Indiją. Gelmė ir erudicija paprastai neina drauge, bet jam kažkaip pavyko suderinti jas; jo universaliam protui trūko tik patrauklumo, tik žavesio. Štai tuo Borgesas ir pranašesnis: žavus kaip reta, neapčiuopiamu lengvumu, lakumu, *neriniaais* apdabinęs ką tik nori, net painiausia mintį. Jis viską permaino į *žaidimą*, į žėrinčių atradimų ir kerinčių sofizmų šokį.

Manęs niekada netraukė protai, kurie išsitenka vienoje kultūrinėje tradicijoje. *Neįleisti šaknų, nepriklausyti jokiai bendruomenei*, – toks buvo ir yra mano moto. Atsigręžęs į kitus horizontus, aš visad siekiau sužinoti, kas vyksta kitur. Man sulaukus dvidešimt metų, Balkanai daugiau neturėjo ką man pasiūlyti. Tai drama, bet ir pranašumas gimti mažesnėje „kultūrinėje“ erdvėje. Tai, kas *svetima*, tapo mano dievu; iš čia tas mano potraukis klajoti po literatūras ir filosofijas, ryti jas su liguistu įkarščiu. Visa, kas vyksta Rytų Europoje, neišvengiamai turi vykti Lotynų Amerikos šalyse, o, kaip aš įsitikinau, jų atstovai yra nepalyginti geriau apsišvietę, labiau „išsilavinę“ negu nepagydomai provincialūs vakariečiai. Nei Prancūzijoje, nei Anglijoje aš nematau nieko, kas smalsumu galėtų prilygti

Borgesui, smalsumu ties manijos riba, ties ydos riba – aš sakau *ydos*, nes ir mene, ir mąstyme, visa, kas nepavirsta šiek tiek nesveika aistra, yra paviršutiniška, taigi nerealu.

Studijų metais man teko domėtis šopenhauerininkais. Tarp jų mane ypač sudomino toks Philippas Mainländeris<sup>4</sup>. Kaip *Išganymo filosofijos* autoriui, jam, be kita ko, mano akimis žiūrint, spindesio suteikė savižudybė. Aš puikavausi, jog vienintelis dar prisimenu šį visiškai užmirštą filosofą; tik čia nebuvo jokio mano nuopelno, nes tyrinėjimai anksčiau ar vėliau būtų nuvedę prie jo. Ir kaip aš nustebau, kuomet gerokai vėliau užtikau Borgeso tekstą, kuriuo šis tiesiog ištraukė filosofą iš užmaršties! Šį pavyzdį cituoju tik todėl, kad nuo to karto rimčiau negu anksčiau ėmiau galvoti apie Borgeso, likimo pasmerkto, ištumto universalumui, priversto lavinti savo protą visomis kryptimis, kad neuždustų nuo deguonies bado Argentinoje, dalią. Kaip tik dėl Lotynų Amerikos tuštumos viso žemyno rašytojai tampa atviresni, gyvesni, įvairresni negu jų kolegos Vakarų europiečiai, paralyžiuoti savo tradicijų ir bejėgiai nusikratyti prestižinės sklerozės.

Kadangi Jūs norite sužinoti, kuo Borgesas man labiausiai patinka, aš Jums atsakysiu nedvejodamas: mokėjimu laisvai jaustis įvairiausiose srityse, gebėjimu vienodai subtiliai kalbėti apie Amžinąjį Sugrįžimą ir apie Tango. Jam *viskas verta dėmesio* nuo tada, kai jis atsiduria visa ko centre. Viską aprėpiantis smalsumas tik tuomet gyvybingas, jei yra pažymėtas absoliučiu savasties ženklu, savasties, iš kurios visa kas išteka ir kuria visa kas baigiasi, – aukščiausiąja laisvojo pasirinkimo galia, pradžia ir pabaiga, interpretuotina tūkstančiais aiškiausių kriterijų. Kas gi čia išties realu? Nebent *Aš* –

ta didžiausioji veidmainystė... Borgeso žaismingumas man primena romantikų ironiją, metafizinę iliuzijos tyrinėjimą, žongliravimą su Begalybe. Nūdienos Friedrichas Schlegelis, atsigrįžęs į Patagoniją...

Dar sykį pakartosiu: galima tik apgailestauti, jog enciklopedinė šypsena ir išdailinta vizija sulaukė visuotinio priitarimo su visais iš to išplaukiančiais padariniais... Bet, šiaip ar taip, Borgesas galėtų būti žmonijos be dogmų ar sistemų simbolis, ir jei egzistuoja utopija, prie kurios aš mielai prisidėčiau, ji būtų toji, kurios pavyzdžiu taptų jis – vienas iš pačių lanksčiausių protų, „paskutinis iš išrinktųjų“.

Émile'is Michelis Cioranas (1911–1995) – garsus rumunų kilmės prancūzų poetas, filosofas, eseistas.

<sup>1</sup> Fernando Savater (g. 1947) – baskų kilmės ispanų filosofas ir rašytojas, knygos *Esė apie Cioraną* (*Ensayo sobre Cioran*, 1975) autorius.

<sup>2</sup> Užuomina į ketvirtąjį posmą iš programinio prancūzų poeto P. Verlaine'o (1844–1896) eilėraščio *Poezijos menas* (*Art poétique*, 1874): „Nes mes dar norim atspalvių, tik atspalvių, o ne spalvų.“

<sup>3</sup> Rudolf Kassner (1873–1959) – austrų rašytojas, kultūrfilosofas, R. M. Rilke's draugas. E. M. Cioranas turi omenyje jo knygą apie XIX a. anglų poeziją ir dailę *Mistika, menininkai ir gyvenimas* (*Die Mystik, die Künstler und das Leben*, 1900).

<sup>4</sup> Philipp Mainländer (tikr. Philipp Batz, 1841–1876) – vokiečių rašytojas ir filosofas, A. Schopenhauerio sekėjas, radikalus pesimistas. Jo pagrindinis veikalas *Išganymo filosofija* (*Philosophie der Erlösung*, 1876) pasirodė 1876 m. balandžio 1 d. Kitą dieną jis pasikorė. J. L. Borgesas rašė apie jį savo esė „Biatanatas“ rinkinyje *Kiti tyrinėjimai* (*Otras inquietaciones*, 1952).